

Halil Hulki Aydın (1869-1940)

Halil Hulki Aydın

Siirt'te doğdu. Din adamı, müftü, eğitimci, mebus, yazar. Babası Hacı Ahmet Efendi'dir. On yaşında Kur'an-ı Kerim'i ezberledi. İlk ve orta öğrenimini Siirt Mekteb-i İptidaiye ve Rüştüyesinde 1884'te tamamladı. Siirt'in Ulu Camii ve Fahriye medreselerinde âlî ilimler öğrenmeye çalıştı. Daha sonra bilgisini genişletmek üzere İstanbul'a gitti ve medrese öğrenimi gördü. Beyazıt'ta Sürmeneli Hacı Mustafa'nın ve Mukradcı Camisi'nde Atif Bey'in derslerine devam etti. 5 Aralık 1894'te müderrislik icazeti aldı. 1899'da Siirt'e döndü ve yedi yıl Rüştüyede öğretmenlik yaptı. 8 Haziran 1907'de Bidayet Mahkemesi Üyesi oldu. Bu arada Siirt merkezinin nüfus sayımı için teşkil edilen Komisyonun Başkanlığına getirildi. 24 Ağustos 1908'de Siirt Müftülüğüne atandı. Ayrıca Hadariahdar Medresesi'nde öğretmenlik görevini üstlenerek icazet verdi. Ek görev olarak çeşitli tarihlerde İdadi Müdür Vekâleti, Ziraat, Evkaf, Maarif Komisyonu Başkanlıklarını yaptı. İttihat ve Terakki Fırkası'nda politikaya girerek Siirt İdare Heyeti Başkanlığında, Merkez Heyeti üyeliğinde ve 2 Temmuz 1918'den itibaren fırkanın Siirt Sorumlu Kâtipliğinde -Vekil olarak - bulundu. Sivas Kongresi'nden sonra Millî Mücadele'ye katılarak Siirt'te Ömer Atalay, Siirt Belediye Başkanı Hamit Bey, Hamza Hilmi, Bekir Sıtkı ve Abdülkerim (Nakipoğlu) Bey'le Siirt Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini kurdu ve Başkanlığına seçildi. İtilaf Devletleri temsilcilerine, Osmanlı Padişahı Vahdettin'e, Sadrazamlığa, Hariciye Nezaretine, Redd-i İlhak Cemiyeti ile Vilâyet-i Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Başkanlığı'na işgalleri kınayan ve reddeden telgraflar çektiler. Osmanlı Mebusan Meclisinin son dönemi için 24 Ocak 1920'de yapılan seçimde Siirt Milletvekili oldu. Ancak İstanbul'a gitmedi. 13 Mayıs 1920'de TBMM'ye katıldı. Mecliste Şer'iyeye - Evkaf ve Millî Eğitim Komisyonlarında görev aldı. 11 Ağustos 1923'te II. Dönem, 1 Kasım 1927'de III. Dönem, 4 Mayıs 1931'de IV. Dönem, 1 Mart 1935'te V. Dönem, 3 Nisan 1939'da VI. dönem Türkiye Büyük Millet Meclisine Siirt'ten milletvekili seçildi. Yasama görevini ölümüne kadar devam ettirdi. II. Dönemde Mustafa Kemal'e olan büyük desteğini, 3 Mart 1924 tarihli Meclis müzakereleri ve kararlarıyla kabul edilen ve Türkiye'yi laikleştiren yasalar olarak bilinen "Şer'iyeye ve Evkaf ve Erkân-ı Harbiye Bakanlıklarının Kaldırılmasına Dair" kanun teklifi verilmesine önderlik ederek ortaya koydu. Elli üç arkadaşının imzasıyla Türkiye'nin lâikleşmesinin yolunu açan Halil Hulki (Aydın) ve arkadaşlarının hazırladıkları kanun teklifinin gerekçesinde; "Din ve ordunun politika

akımları ile ilgilenmesi birçok sakıncalar doğurur. Bu gerçek, bütün uygar milletler ve hükümetler tarafından bir temel ilke olarak kabul edilmiştir. Bu bakımdan, yeni bir hayat varlığı sağlamakla görevli bulunan Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasasında zaten ifadesini bulmuş olan Şer'iyye ve Evkaf Bakanlığı ile Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Bakanlığının [ayrıca] bulunması uygun olmaz. Şer'iyye ve Evkaf Bakanlığı kaldırılınca da bütün vakıfların millete intikal etmesi ve ona göre idare edilmesi doğal bir sonuçtur." ifadeleri yer almıştır. Hiçbir aleyhte konuşma olmadan, tartışmasız kabul edilen bu kanunla, inanç ve ibadet işleri Diyanet İşleri Başkanlığına bırakılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetiminde din işleri ile siyaset işleri birbirinden böylece ayrılmıştır. Türkiye'nin laikleşmesinin yolunu açan diğer iki kanun; "Öğretimlerin Birleştirilmesi" ile "Halifeliğin Kaldırılmasına ve Osmanlı Hanedanının Türkiye Cumhuriyeti Ülkesi Dışına Çıkarılmasına Dair Kanun" tekliflerinin hazırlanması ve Mecliste kabulüne büyük destek verdi. Bilûmum ceraim erbabının affı, Şer'îye Vekâletinden musaddak icazetnameye malik olmayanların ilmî kisveyi lâbis olmamaları, Muş ili kurulması, Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey'in ailesine vatani hizmet aylığı verilmesi hakkında ve çeşitli konularda kanun tekliflerinde bulundu. Mustafa Kemal ile Latife Hanım'ın nikâhında da yer alan Halil Hulki'ye Aydın soyadı Mustafa Kemal Atatürk tarafından aydın bir din adamı olduğu gerekçesi ile verilmiştir. Arapça ve Farsçayı çok iyi seviyede bilen Halil Hulki Aydın dokuz çocuk babasıdır. 1893 yılında basılmış **Muktataf'ul ezhar fi nazmil izhar** isimli kitabının yanı sıra **Muziletul Gavamid fi fennil feraid**, **Siraci fi nazmı İsağuci**, **Sefunnasır fi nazmi emsali ehliil Bedir**, **Medihai Peygamberide Haiyye**, Kemalliye ile Karahisar milletvekili Hoca İsmail Şükrü Eefendi'nin **Hilafeti İslamiye ve Büyük Millet Meclisi** isimli risalesine reddiye olarak Muş Mebusu Hoca el-hac İlyas Sami, Antalya mebusu Hoca Rasih ile birlikte hazırladıkları **Hâkimiyet-i Milliye** ve **Hilafet-i İslamiye** isimli yayımlanmış eserleri bulunmaktadır. Yüzün üzerinde Türkçe, Arapça edebî manzumeleri, belîğ dua ve tarihleri vardır. Halil Hulki Aydın 4 Haziran 1940'ta Ankara'da öldü. Cebeci Asrî Mezarlığında toprağa verildi.

Zeki DİLEK

KAYNAKÇA

ATALAY, Ömer, **Siirt Tarihi**.

ATATÜRK, Kemal, **Nutuk**, Yay. Haz. Zeynep Korkmaz, Ankara 2007.

Hilafet Sevdası Karşısında Millî Hâkimiyet Mücadelesi, Yay. Haz. Mehmet Akif Tural, Ankara 2005.

Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. Dönem I. cilt, Ankara 1993.

Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. Dönem III. cilt, Ankara 1995.

Türkiye Büyük Millet Meclisi 377 sayılı Tercümeihal Kâğıdı.

Türkiye'yi Lâikleştiren Yasalar, Yay. Haz. Reşat Genç, Ankara 2005.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/halil-hulki-aydin-1869-1940/?pdf=3629> adresinden erişilmiştir